

مرگ و فلسفہ

جف مالپاس و روبرت سی سولومون

مترجم:

دکتر گل بابا سعیدی

ویراستار: شہلا غیاثی

انتشارات آزاد مہر

مالپاس، جف و سی سولومون، روبرت Malpas, J, E/C, solomon, R
مرگ و فلسفه / جف مالپاس، روبرت سی سولومون؛ مترجم: گل‌بابا
سعیدی؛ ویراستار شهلا غیائی. -- تهران: آزاد مهر، ۱۳۸۴. ۲۹۶ ص
ISBN 964-8477-26-4
عنوان اصلی: Death and philosophy, 1998
نمایه.

۱. مرگ. الف. سولومون، روبرت، ۱۹۴۲ - م، Solomon, Robert, C
ب. سعیدی، گل‌بابا، ۱۳۱۰ -، مترجم. ج. غیائی، شهلا، ویراستار. د.
عنوان.

۱۳۸۵

۱۳۸/۵

م ۱۶ / BD۴۴۴

۸۴-۳-۴۲۲ م

کتابخانه ملی ایران

انتشارات آزاد مهر

۶۶۹۶۶۹۱۸

فلسفه و مرگ

جف مالپاس و روبرت سی سولومون

ترجمه: دکتر گل‌بابا سعیدی

چاپ اول ۱۳۸۵، شمارگان ۱۶۵۰

حروف‌نگاری: آزاد مهر، لیتوگرافی: حمید، چاپخانه: آینده

شابک: ۴ - ۲۶ - ۸۴۷۷ - ۹۶۴

آدرس: خیابان انقلاب - خیابان اردیبهشت - بن‌بست شهرزاد - شماره ۲۱۶ - واحد ۲

تلفن ۶۶۹۶۶۹۱۸ صندوق پستی ۷۶۷ - ۱۳۱۴۵

فهرست

۵	پیش‌گفتار مترجم
۹	پیش‌گفتار ناشر انگلیسی - مرگ و فلسفه
۱۱	مقاله نویسان
۱۵	پیش‌گفتار
۱۷	گفتار اول - مرگ و فلسفه
۲۳	گفتار دوم - مرگ من
۴۱	گفتار سوم - در مقابل مرگ
۴۴	انتقاد گانتی از تلاش مذهب در جهت معنی دادن به مرگ
۴۶	عامل اخلاق سلحشوری و فداکاری به حد جنون
۴۹	گفتار چهارم - درباره مفهوم ناچیز بودن مرگ
۴۹	جدال مرگ
۵۱	آزمون گرایی
۵۶	تجربه گرایی و مرگ
۵۷	پایان دادن به سوت زدن در برابر تاریکی یا شجاع بودن در مقابل مرگ
۶۰	نگرانی‌های قبل از مرگ درباره‌ی حوادث پس از مرگ
۶۲	نگرانی‌های پس از مرگ در برابر گرایش‌های منفی در مورد مرگ
۶۳	مرگ به‌عنوان محرومیت از زندگی
۶۶	محرومیت، به‌عنوان یک بدبختی و مصیبت
۶۷	اجساد و لاشه‌ها، اشخاص نیستند
۶۹	گزارش و شرح تجربی آفات و مصائب بدون درد و رنج
۷۰	مردن در برابر مرده
۷۱	حوادث و شرایط موقعیت‌ها
۷۲	خرابی و ویرانی، تحول و دگرگونی نیست
۷۴	نتیجه‌گیری
۷۵	گفتار پنجم - زیباشناسی کالبد
۷۸	مرگ در مقابل زیباشناختی داستان زندگی
۷۹	افکار مادی‌گرایی دنیوی و اخلاقی
۹۳	گفتار ششم - «مرگ سناریوی ساده و عریان»
۹۳	مسائل
۹۵	افسانه‌ها و تخیلاتی که ما را می‌سازند
۹۶	چگونه افسانه‌ی مردمی و دموکراتیک، زندگی پس از مرگ را نابود ساخت
۹۷	دو عامل دلگرمی و مثبت از دموکراسی

۱۰۵	گفتار هفتم - مرگ به عنوان انتقال و دگر دیسی درد انوگرایی کلاسیک
۱۰۶	وابستگی زندگی و مرگ
۱۰۹	غیر قابل توجیه بودن مرگ
۱۱۱	مرگ چون زندگی
۱۱۴	زبان مرگ
۱۱۶	مرگ در ژوانگیزی
۱۲۷	گفتار هشتم - مرگ و روشننگری
۱۴۵	گفتار نهم - مرگ و جدایی روح از بدن
۱۴۶	موضوع مرگ و زندگی
۱۵۲	مرگ در نفس، دم
۱۵۳	مرگ در زندگی
۱۵۷	بدرود گفتن زندگی
۱۵۹	آموختن مرگ
۱۶۱	بازگشت به لحظه ها
۱۶۷	گفتار دهم - مرگ و ماوراء الطبیعه
۱۶۷	اصلت و عدم اصلت
۱۶۸	ترس آگاهی، نیستی و مرگ
۱۷۰	نیستی چیست؟ نیستی و هستی
۱۷۵	نیستی و وجود حاضر - برجاماندن
۱۸۱	نیستی و خودمحوری
۱۸۳	هستی و نیستی
۱۸۷	گفتار یازدهم - مرگ و اصلت و اعتبار
۱۹۹	گفتار دوازدهم - مرگ و وحدت زندگی
۲۲۳	گفتار سیزدهم - تنازع حکم مرگ - حکم (جدلی الطرفین مرگ)
۲۴۳	تجدید خاطره، فراخوانی، یادآوری
۲۴۶	زندگی بالفعل یا بالقوه
۲۵۲	گفتار چهاردهم - فلسفه خودباوری شوم، بداندیشانه، بیمارگونه، بت سازی مرگ
۲۵۴	مرگ را همیشه در مقابل خود احساس کنید
۲۶۰	انکار مرگ، تاریخچه مختصری از افکار مرگ
۲۶۶	از انکار مرگ تا بت سازی مرگ
۲۷۴	مرگ چیزی نیست
۲۸۲	ترس از مرگ: چیست که از آن می ترسید؟
۲۸۹	بعد اجتماعی مرگ
۲۹۳	گفتار پانزدهم - مرگ از دیدگاه اسلام
۳۰۲	نام نامه

پیش‌گفتار مترجم

در دایره‌ای کامدن و رفتن ماست
او را نه بدایت نه نهایت پیداست
کس می‌نزد دمی در این معنی راست
کاین آمدن از کجا و رفتن به کجاست

از آغاز آفرینش، همواره این سؤال مطرح بوده است که مرگ چیست؟ چگونه انسان می‌میرد؟ این موضوع خود موجب بروز احساسات و حالات گوناگون زندگی شده است. با این همه سخن گفتن بسیار در باره‌ی مرگ بسیار دشوار است. چه از نظر روانشناختی و فرهنگی، مواجه شدن با مرگ به هر گونه، ما را به دور نمای مرگ خود می‌کشانند و با القای فناپذیری، نوعی ترس و ناآرامی در ما به وجود می‌آورد. از این رو جهت‌رهایی از این ترس روانی، غالباً از سخن گفتن درباره‌ی آن خودداری می‌کنیم؛ از سوی دیگر به علت پیچیدگی مفهوم مرگ نمی‌توان از کلماتی بهره برد که در توصیف اشیاء به کار می‌روند. بدین جهت، ما غالباً در تعریف مرگ، از قالب تمثیلی استفاده نموده و آن را با چیزهای آشنا مقایسه می‌کنیم. مانند این که می‌گوییم: مرگ چون خواب است. مردن شبیه فراموش کردن است. ولی تمثیل‌ها به‌تنهایی در ارائه معنی مرگ کافی نخواهند بود، زیرا پس از خوابیدن، بیداری وجود دارد و معلوم نیست پس از مرگ، زندگی وجود داشته باشد. آری، آنگاه که مرگ چهره می‌نماید، زندگی با نگرانی بدان می‌نگرد. همه چیز در اطرافش به تاریکی محض می‌گراید و مرگ با آوای مهیب و ندای ناآشنایش، وی را به نیستی می‌خواند. چه موضوع حیرت‌انگیز و چندش‌آوری! چه سرنوشت شوم و نامیمونی! خلاصه، مرگ روزنه‌ای است که آن را راهی به خارج نیست. مهبطی است که همه را در خود می‌گیرد و می‌فشرد و ناگاه در ستیزه‌ی جادوی ناشناخته‌ی خود، به هم می‌مالد و خرد می‌کند.

نه آن را آغازی و نه انجामी، نه مکانی و نه زمانی. همگان طعم مرگ می‌چشند و زهر کشنده‌اش همه را به دیار نیستی و عدم رهنمون می‌سازد. انسان بیش از هر مسئله، در زندگی معقول خود به هویت مرگ می‌اندیشد و کسی را یارای آن نبوده که به آن واقف شود. که می‌تواند از این سرِ مگو پرده بردارد؟ هر که در دام آن افتاد و به دیار عدم رهسپار شد، دیگر نیامد تا به ما خبری دهد. چه آن را که خبر شد خبری باز نیامد. اکثر مطالب این کتاب بر این امر حکایت دارند که مرگ و زندگی دو پدیده‌ی جدا از هم نیستند بلکه انسان همیشه باید در هر لحظه از زندگی، انتظار مرگ را به‌عنوان زندگی دوباره و تولدی دیگر بکشد. اگر هدف از زندگی تنها زنده ماندن باشد، بدیهی است که چنین تفکری شخص را به لذات دنیوی مشغول داشته و از اندیشه در مورد مرگ به‌عنوان پدیده‌ی مکمل هستی بازمی‌دارد. از سویی، هرگاه هدف از زندگی وصول به کمال و سعادت ابدی باشد، آنگاه این اندیشه که مرگ به ما بسیار نزدیک‌تر از خود زندگی است، قوت خواهد گرفت و شخص دیگر مرگ را، به‌عنوان یک پدیده جدا از زندگی نخواهد انگاشت. در چنین فضای فکری است که مرگ یک پدیده‌ی خوشایند و لذتبخش برای هر فرد خواهد بود و دیگر آن را به‌عنوان پدیده‌ای مخوف و دلهره‌آور نگاه نخواهد کرد. از این‌رو، در این کتاب خطاب دشنام مرگ، از این قرار است: «مرگ، ای مرگ، برخی تو را چنان وهم‌انگیز و هراسناک می‌پندارند که از یادآوری نامت به هراس می‌افتند. ولی ای مرگ، تو ای مرگ، تو به این قدرت و تأثیر مغرور مباش. زیرا تو آن‌گونه نیستی. چه تو آن‌هایی را که به صورت شکست دادی و مغلوبشان کردی، نمرند. ای مرگ، بیچاره و بدبخت. تو حتی قادر نخواهی بود مرا هم شکست دهی. جایی که تو تصور می‌کنی مرا مغلوب خود کردی و از پای درآوردی، من حیات تازه‌ی دیگری یافته‌ام. خلاصه، در گذر از این جهان، انسان مراحل از احتضار، قبض روح، عالم قبر و برزخ را طی می‌کند تا به آخرت و قیامت برسد. البته هر یک از مراحل چهارگانه در سنت‌ها و قوانین ادیان به گونه‌ای تفسیر شده است. آدمی در عالم حیات با برخورد به انواع حوادث و بلیات مهلک، هماره با مرگ مواجه است. و گاهی هم با ایست قلبی به حالت مرگ افتاده و با شوک قلبی، تنفس مصنوعی دوباره زنده می‌شود و برخی نیز از شهوذهای شگفت‌انگیز سخن

می‌گویند که مجموعه‌ی آن‌ها را ادراکات نزدیک به مرگ می‌نامند و این معنا در گفتار دوم این مجموعه به تفصیل بیان شده است. این مجموعه شامل گفتارهایی است که یک رشته از دورنماهای فلسفی، کلامی، علمی، شخصی، تجربه‌ی مرگ نزدیک و تجربه‌ی مربوط به زیباشناسی را در یک جا جمع کرده است. اکثر مقالات از فلسفه‌های معاصر اروپایی متأثر بوده‌اند. از سوی دیگر برخی معتقدند که مرگ، زندگی را از ارزش می‌اندازد. از جهتی دیگر این مجموعه به نظریه‌های دیگر و اساساً فلسفه‌ی آسیایی، تفکر چینی، ژاپنی و تبتی اشاراتی دارد. در نهایت به نفع اندیشمندان و متکلمانی است که به بررسی مذهب و الهیات می‌پردازند. در پایان باید یادآوری نمود، استقصای این موضوع که کمتر درباره آن مستقیماً بحث شده و به‌ویژه با فشردگی مفاهیم و ترکیب‌های لغوی و اصطلاحات علمی و مکتبی مکاتب مختلف، موضوع هر چه بیشتر مشکل و دور از درک ذهن عادی است. اگر نقصی یا قصوری در ترجمه و تأدیه مراد روی دهد با نظر عفو و اغماض نگریسته، امید است چنانچه توفیقی دست دهد در چاپ‌های بعدی به تکمیل این بحث پرداخته شود.

ضمناً لازم به یادآوری است از آن جایی که در این کتاب مستقیماً به اندیشه‌ی اسلامی در باره‌ی مرگ اشاره‌ای نشده است، از این‌رو با توجه به تعالیم عالی اسلام و با الهام از منابع غنی آن که در موضوعات فلسفی، کلامی، عرفانی و... مطالب مستوفی و درخور تحسین دارد، بر خود واجب دیدم که با بهره‌یابی از متون قرآن و روایات، با طرح گفتاری دیگر تحت عنوان «مرگ از دیدگاه اسلام» در پایان کتاب، فصلی نو در مجموعه گفتارها گشوده شود تا خواننده با خواندن این گفتار و با آشنایی با چهره‌ی معنوی تفکر اسلامی، که به‌گونه‌ی حسن ختام در این مجموعه به چشم می‌خورد، به بینش جامع و ارزشمندی دست یابد. امید است این گفتار با محتوای ویژه‌ی خود بتواند بیانگر اندیشه‌ی عالی اسلام درباره‌ی مرگ باشد.

پیش‌گفتار ناشر انگلیسی

مرگ و فلسفه

اندیشمندانی چون کامو و هایدگر، ایده‌ی مرگ را با یک معنای برجسته در قرن بیستم مطرح ساختند. اما مرگ در حکم یک مبحث، از روزگار یونان باستان، ذهن فیلسوفان را به خود مشغول داشته است.

این مجموعه، تفکر اندیشمندان نامبرداری در حوزه‌ی فلسفه و جز آن را درباره‌ی مرگ، همچنین سلسله‌ای از دورنماهای فلسفی، کلامی، شخصی که شامل جریان‌اتی از تجربه‌ی مرگ نزدیک و تجربه‌ی مربوط به زیباشناسی می‌باشند را در یک جا جمع کرده است. مرگ و فلسفه مجموعه‌ای است که یک رشته از نگرش‌ها و رهیافت‌های مختلفی را دربردارد. اکثر مقالات، از فلسفه‌ی معاصر قاره‌ی اروپا متأثر می‌باشند. و ردی است به جریان‌ات صرف تکنیکی مرگ، و باور به این‌که مرگ به معنایی به زندگی ارج می‌نهد و برعکس، عقیده‌ی دیگری مبنی بر این‌که مرگ موجب بی‌ارزشی زندگی می‌شود و بخشی از داستان زندگی است که می‌تواند به طرق مختلف بازگو شود. در مورد نظریه‌ی هایدگر از «هستی و مرگ» مقالاتی چند مورد توجه قرار گرفته است. مقالات دیگر اساساً از فلسفه‌ی آسیایی متأثر گشته و از تفکر چینی، ژاپنی و تبتی نشأت گرفته‌اند. همچنین اندیشمندان دیگری، سنت تحلیلی را در نظر گرفته و می‌گویند موضوعی که طبعاً از نفی و فقدان وضوح حکایت دارد، ارائه دهند، زیرا در اکثر مقالات این مجموعه، اهمیت مرگ از جهتی، نه در توقف هستی بلکه در ارتباط میان مرگ و زندگی انسانی سرزنده و پرتحرر یافت می‌شود. مرگ و فلسفه برای خواننده‌ی عادی نوشته شده است. به هر حال این مجموعه بر پایه‌ی فلاسفه‌ای است که به بررسی مذهب و الهیات می‌پردازند. جف مالپاس، دانشیار فلسفه‌ی دانشگاه

مردوخ غرب استرالیا است. وی همکار «همبولت» در دانشگاه هایدنبرگ و مؤلف کتاب‌های دونالد دیوید سن، و آینه معنا و ویراستار مقاله‌های فلسفی آلن دوناگون است. روبرت سی سولومون، استاد اقتصاد دانشکده «کوانسی لی سن تینال» و استاد برجسته‌ی دانشگاه تگزاس در «استون» می‌باشد. وی آثار متعددی از جمله هیجانات در روح هگل، عشق، عاطفه، اخلاق و کمال است و ویراستار و همکار «کاتلین هایگنز» در مجله‌ی ایدالیسم آلمانی از تاریخ فلسفه‌ی راتلیج بوده است.

مقاله نویسان

۱- راجر ایمز Roger Ames، استاد فلسفه‌ی دانشگاه هاوایی در هونولولو و سردبیر نشریه‌ی شرق، غرب، آثارش عبارتند از: هنر حاکمیت، بررسی تفکر سیاسی چین باستان، همراه با آقای ج بیرد کالیکت J.Baird callicott، طبیعت در سنت‌های تفکر آسیایی و مقالاتی در فلسفه‌ی زیست‌محیطی نوشته‌اند، وی نویسنده‌ی مقالات زیادی درباره‌ی فلسفه و فرهنگ چینی همچنین ویراستار شماری از مجموعه‌هاست.

۲- بتی سو فلاورز Betty Sue Flowers، استاد زبان انگلیسی دانشگاه تکزاس، در اوستون. وی نویسنده کتاب پراویننگ و تجدد، همچنین شماری از کتاب‌های شعر چون کتاب امتداد سایه است.

۳- کانلین هایگنز، Kathleen higgins، استاد فلسفه‌ی دانشگاه تکزاس در اوستون. وی نویسنده‌ی کتاب زردشت نیچه و همراه با روبرت سی سولومون کتاب تاریخ مختصر فلسفه همچنین همراه با برنارد مگنوس، ویراستار کتاب راهنمای فهم نیچه است.

۴- تیم هارویتز tem Horwitz، مدیر مشترک هارویتز متیوز Horwits-Mottews، دلی نیوز شیکاگو، علاوه بر فعالیت‌های شغلی‌اش کتاب‌هایی در موضوعات مختلف بر پایه‌ی داستان مرموز، نوشته یا ویرایش کرده که به خاطر کارهای عکاسی وی، این کتاب‌ها شناخته شده هستند.

۵- پیتر کراوس Peter Krous، اخیراً از دانشگاه آکلند کارشناسی ارشد گرفته و روی فلسفه‌ی مارتین هایدگر، کار می‌کند. وی همچنین میزبان و سازمان دهنده‌ی کنفرانسی است که غالب این مقالات ابتدا در آن جا ارائه شده‌اند.

۶- پیتر لوپتسون، استاد فلسفه‌ی دانشگاه ساسکچیوان و سردبیر نشریه‌ی

گفتگو (مروری بر فلسفه‌ی کانادایی) است. وی همچنین مؤلف کتاب فرضیه‌های طبیعت انسانی و ویراستار کتاب اصول باستانی‌ترین و مدرن‌ترین فلسفه تألیف «آن‌کان‌وی» است. وی نیز درباره‌ی موضوعات مختلف، مقالاتی منتشر کرده است که شامل تاریخ فلسفه، منطق صوری، فلسفه‌ی تاریخ و مابعدالطبیعه می‌باشد.

۷- جف مالپاس Jeff Malpass، دستیار پژوهشی مؤسسه‌ی هومبولت در دانشگاه هایدنبرگ و نویسنده‌ی کتاب دونالد دیویدسن فیلسوف معاصر انگلیسی و آئینه‌ی معنی و ویراستار نهمه‌های فلسفی آلن دوناگان، است. وی درباره‌ی موضوعات مختلفی در نشریات علمی، مقالاتی منتشر کرده و کتابی درباره‌ی طبیعت و معنای فلسفی مکان، را به پایان آورده است.

۸- گراهام پارکز Graham parks، استاد فلسفه در دانشگاه هاوایی. وی ویراستار، کتاب نیچه و اندیشه‌ی آسیایی هایدگر و مترجم کتاب غلبه بر نفس هیچ انگاری تألیف نیشیتانی کیچی «ژاپونی» و ریشه‌های پنهانی اندیشه هایدگر، می‌باشد. نفوذ آسیای شرقی در آثار او توسط رینهارد می بیان شده است، و مؤلف ترکیب کردن روح، پژوهش‌هایی از روان‌شناسی نیچه است.

۹- ایوان سول Ivan soll، استاد فلسفه دانشگاه یسکانسین در مدیسون. وی نویسنده کتاب آشنایی با متافیزیک هگل و شماری از مقالات درباره‌ی هگل و نیچه و سایر فیلسوفان می‌باشد.

۱۰- روبرت سی سولومون Robert C SoloMon، استاد فلسفه‌ی دانشگاه تکزاس در استون. وی مؤلف تعدادی کتاب و مقاله درباره‌ی موضوعات فلسفی است که غالب نوشته‌های اخیرش شامل اخلاق و کمال، شور عدالت است. وی با کاتلین هایگنز به نوشتن کتاب تاریخ مختصری از فلسفه پرداخته است.

۱۱- رینهارد اشتاینر Reinhard steiner، استاد تاریخ هنر در دانشگاه اشتوتگارت آلمان. وی مؤلف کتاب‌هایی درباره‌ی لئوناردو داوینچی، اگون شل و چهره پرومیتدس «الهه عصیان» در هنر و همچنین مقالاتی درباره علم جمال‌شناسی و تاریخ هنر نوشته است.

۱۲- روبرت ویکز Robert wicks، دانشیار فلسفه در دانشگاه اکلند. وی مؤلف

کتاب‌هایی درباره‌ی علم زیباشناسی کانت، هگل، شوپنهاور، نیچه و فوکو است و علاقه‌ی خاصی به جنبه‌های تجربی و روان‌شناسی، حتی نظریه‌های فلسفی دارد. ۱۳- جولین یونگ، Julien Young استاد مدعو فلسفه در دانشگاه اوکلند و مؤلف کتاب هایدگر، فلسفه‌ی نازیسم، نظریه‌ی هنر نیچه و جبر و اختیار انیشتاین، مطالعه‌ای در فلسفه‌ی آرتور شوپنهاور است.

پیش‌گفتار

«آخیلوس» محزون، نوشت: هیچ انسانی را شادکام نخوانید مگر در آن هنگام که مرگ او فرا رسیده باشد. بنا به نظر اپیکور که بسیار خرسندتر بود: «مرگ هیچ است». ویتگنشتاین در دوره‌های نخست کار خود نوشت: «مرگ هیچ رویدادی در زندگی نیست و دوام نمی‌آورد. وودی آلن با پیروی از منطق مشابهی تأکید دارد: که از مرگ نمی‌ترسد و می‌افزاید: تنها نمی‌خواهم هنگامی که مرگ رخ می‌دهد، آن‌جا باشم. وقتی موضوع «مرگ» باشد، طنز و بینش‌های عمیق، نیش و کنایه‌های بازمزه و اندیشه‌های اندوهبار درهم می‌آمیزند. مرگ ممکن است موضوعی خوفناک باشد، اما محاورات و اندیشه‌های متقابل درباره‌ی مرگ، راهی است به سوی ایجاد شادی و خوش‌خلقی به جای غم و زندگی متعالی و دوستی‌های پایدار. خاستگاه این مجموعه، چنین گفتگوهایی است. محل این گفتگوها و تلاقی اندیشه‌ها، محلی فوق‌العاده بود. جای خلوت و دور افتاده‌ی مشرف بر دریا؛ ماسه و تپه‌های سبز ملایم در جزایر شمال اوکلند، زلاندنو، برای مهمان‌نوازی میزبان ما دست کمی از این جایگاه نداشت.

پیتر کراوس، سازمان‌دهنده‌ی این گردهمایی، با شور و شوق بی‌پایان غذاها و نوشیدنی‌های فوق‌العاده‌ای را نیز فراهم آورده بود. اما بدون تردید چشمگیرتر از همه، روحیه و نگرشی بود که در روزهای گردهمایی در میان شرکت‌کنندگان رواج یافت. وقتی گردهمایی به پایان خود نزدیک شد، نه تنها احساس نشاط فکری فراوان و خاطرات پرشور در ما به جای مانده بود، بلکه پیوندهای جدید و مستحکم و دوستی‌های پایدارتری میان ما برقرار شد. کمتر مجموعه مقالات تحقیقی یافت می‌شود که بتواند به‌درستی چنین موقعیتی فراهم آورد. از این‌رو، این مجموعه، هر چند آن موقعیت را وصف نمی‌کند ولی یادمان شایسته‌ای برای آن به‌شمار می‌آید. سپاسگزاری ویژه نه تنها سزاوار پیتر کراوس، برای سازماندهی و میزبانی کنفرانس

است، بلکه همه‌ی شرکت‌کنندگان و کسانی که مقالاتشان در این مجموعه گنجانده نشده ـ چون: آن سالموند و بروسی کلیف و همه‌ی کسانی که در انجام موفقیت‌آمیز این گردهمایی نقش داشتند به‌ویژه هانکرکراوس، اویس مونتین، مارتینالوتز و رزبرادفورد نیز سزاوار تقدیرند.

www.ketab.ir